

Báo cáo: Phụ nữ và các Dòng sông ở khu vực Mê Công

Nhiều phụ nữ đang nỗ lực sáng tạo và đưa ra những sáng kiến để nâng cao tiếng nói, tầm ảnh hưởng và vai trò lãnh đạo của họ. Điều này chứng minh quyền lực mà phụ nữ có và họ nên tăng cường khai thác nhằm hỗ trợ quản trị dòng sông trong khu vực họ được tốt hơn.

Phụ nữ Bản địa bên dòng Sê-san, tỉnh Ratanakiri, Cam-pu-chia. Ảnh: Oxfam

Giới thiệu

Phụ nữ và các dòng sông ở khu vực Mê Công là ấn phẩm nêu bật những đóng góp thực tế và tiềm năng của phụ nữ trong việc quản trị và đạt được kết quả tốt hơn về xã hội, môi trường cho các dòng sông ở khu vực Mê Công. Báo cáo nêu rõ những thành tựu mà nữ giới đã đạt được trong việc ra quyết định liên quan đến sử dụng nước và quản trị dòng sông, đồng thời cũng đề cập đến các rào cản chủ yếu hạn chế vai trò lãnh đạo và sự tham gia “có thể thấy được” của nữ giới. Báo cáo cũng chỉ ra các điểm nổi bật về bất bình đẳng ở 6 quốc gia trong vùng Mê Công và cung cấp những ví dụ điển hình tốt về vai trò ảnh hưởng quan trọng của phụ nữ trong quản trị sông ngòi và tài nguyên nước mà chính họ và cộng đồng của họ đang phụ thuộc.

Phạm vi

Báo cáo dựa trên kết quả nghiên cứu tài liệu và 25 cuộc phỏng vấn với các đối tác chính trong khu vực phản ánh về vai trò của phụ nữ. Nghiên cứu cũng khai thác các xu hướng chính, các rào cản và cơ hội tiềm năng cho nữ giới tham gia vào các thiết chế và các tiến trình quản trị ở cấp địa phương, cấp quốc gia và xuyên quốc gia. Phụ nữ là đối tượng trọng tâm của báo cáo, cụ thể là những kinh nghiệm thực tiễn mà nữ giới đã tích cực tham gia vào việc quản trị sông ngòi trong khu vực.

Các phỏng vấn được thực hiện trong báo cáo cho thấy phụ nữ ở các cộng đồng lưu vực sông đã bị ảnh hưởng như thế nào bởi những thay đổi về môi trường và xã hội. Ngoài ra, có 5 khoảng trống trong nghiên cứu tài liệu về giới và quản trị dòng sông ở khu vực Mê Công, bao gồm: (1) đo lường những biến đổi về giới và sự thay đổi các chuẩn mực xã hội; (2) xem xét mối liên kết giữa sinh thái học chính trị và kinh tế chính trị; (3) kết hợp quan điểm khu vực; (4) chia sẻ tri thức nghiên cứu cho cộng đồng nhằm tăng cường tính sở hữu và kiểm chứng tại địa phương; (5) xác định các kiểu hình lãnh đạo trong quản trị sông ngòi và ra quyết định về quản lý tài nguyên nước.

Báo cáo khám phá nhiều dạng thức về quyền lực và khả năng lãnh đạo của phụ nữ nhằm hiểu rõ hơn về cách họ tương tác ở nhiều cấp độ quản trị khác nhau. Tại khu vực Mê Công, đặc biệt ở cấp cộng đồng, báo cáo cho thấy phụ nữ ở các cộng đồng trong lưu vực gắn kết với các dòng sông như thế nào để duy trì các hoạt động sinh kế và làm thế nào họ có thể sử dụng năng lực đặc biệt và tinh thần trách nhiệm tập thể của họ để mang lại sự thay đổi có ý nghĩa.

Các phát hiện

Mặc dù vấn đề bình đẳng giới đã được thúc đẩy mạnh mẽ hơn ở phạm vi toàn cầu, những ghi nhận về đóng góp của phụ nữ vào việc ra quyết định sử dụng tài nguyên nước và quản trị dòng sông ở cấp cộng đồng và chính trị vẫn còn có xu hướng tụt hậu so với các cam kết chính sách rộng lớn hơn về trao quyền cho nữ giới. Tuy nhiên,

sự tham gia của phụ nữ vào quá trình quản lý và quản trị tài nguyên nước ngoài phạm vi hộ gia đình phần lớn vẫn còn chưa được nhìn nhận, đặc biệt là khi đối diện với các hoạt động phát triển gây ảnh hưởng đến sinh kế của người dân. Điều quan trọng là báo cáo này cho thấy tiếng nói và sự tham gia của phụ nữ trong khu vực vẫn đang được nhìn nhận hạn chế so với thực tế.

Phụ nữ có thể tác động đến kết quả và tiến trình thông qua một số cơ chế và thường là thông qua các kênh phi chính thức. Ví dụ, họ có thể giáo dục cộng đồng về những thách thức chung và những thực tế đã được thay đổi; điều hướng các chuẩn mực văn hóa xã hội liên quan đến giới để các ý kiến phê bình được lắng nghe mà không nhất thiết đi ngược lại các tập quán đã được chấp nhận; đồng thời kêu gọi sự tham gia của các bên liên quan nhằm hành động để đạt được kết quả như mong đợi.

Mặc dù phụ nữ thường không được xem là nhân tố nổi bật nhất trong các chính sách liên quan đến quản trị nước và trong quá trình ra quyết định, trên thực tế họ cũng đã tạo ảnh hưởng, sử dụng quyền lực và khả năng lãnh đạo của mình một cách rất hiệu quả. Ở Thái Lan, My-an-ma và Cam-pu-chia, có nhiều ví dụ điển hình về phụ nữ dẫn dắt các cuộc biểu tình phản đối các dự án xây đập thủy điện và các công trình có tác động xấu đến môi trường và xã hội. Một trường hợp điển hình về cuộc biểu tình phản đối dự án xây dựng đập thủy điện Myitsone ở My-an-ma, phụ nữ bang Kachin đứng đầu các cuộc biểu tình, giúp “che chắn” cho nam giới trước chính quyền ở cả nghĩa đen và nghĩa bóng.

Tương tự, trong bộ máy nhà nước cũng như các tổ chức xã hội dân sự, có rất nhiều ví dụ có sức lan tỏa về phụ nữ nắm giữ vai trò lãnh đạo trong các cơ quan và tổ chức, trao quyền cho chính bản thân họ và các phụ nữ khác. Ở đây, các tổ chức và mạng lưới do phụ nữ lãnh đạo hoạt động về các quyền của phụ nữ như Trung tâm Nghiên cứu Phát triển Xã hội tại Việt Nam, tổ chức Weaving Bonds across Borders của My-an-ma và tổ chức Focus on the Global South (tất cả là đại diện trong báo cáo này), giúp nhắc nhở thường xuyên về vai trò chủ chốt của phụ nữ trong việc cung cấp các kiến thức nhạy cảm giới cần được quan tâm trong việc quản trị sông ngòi, xây dựng các chính sách quản lý tài nguyên nước và phát triển.

Các kết quả trong báo cáo được phân tích dựa trên khung phân tích về giới của Aruna Rao và David Kelleher khám phá 2 góc độ - Cá nhân và Thể chế/Hệ thống, Chính thức và Không chính thức – trên 4 khía cạnh, bao gồm: (1) Bản ngã và tiếng nói (năng lực tự thân); (2) tiếp cận và kiểm soát nguồn lực (tiếp cận); (3) các chuẩn mực văn hóa xã hội, niềm tin và thực hành (các chuẩn mực); và (4) bối cảnh pháp lý, kinh tế và thể chế chung (cấu trúc). Ở mỗi khía cạnh trên, báo cáo xác định những nội dung và hành động chính cần xem xét để hỗ trợ tiếp tục phát triển vai trò lãnh đạo và sự tham gia của phụ nữ vào quản trị sông ngòi và quá trình ra quyết định, như đã được minh họa bằng những trích dẫn trực tiếp và các ví dụ điển hình.

Các vấn đề chính và lĩnh vực hành động

Các lĩnh vực hành động chính được dựa trên phân tích sau:

Bản ngã

- Phụ nữ thường không cảm thấy an toàn và thoải mái khi phát biểu và chia sẻ quan điểm của họ một cách cởi mở vì một vài lý do. Có thể do họ thiếu tự tin; cảm thấy họ không được tôn trọng hoặc lắng nghe; gặp trở ngại với các thuật ngữ kỹ thuật hoặc ngôn ngữ khác; hoặc bị hạn chế bởi các định kiến văn hóa xã hội về giới, hoặc do sự bất cân xứng về quyền lực trong phòng họp. Những phụ nữ muốn đóng góp và chia sẻ tiếng nói của họ - mặc dù họ đã và đang nắm giữ vai trò lãnh đạo hoặc cao hơn – vẫn cần được hỗ trợ và động viên từ gia đình, cộng đồng và đồng nghiệp.
- Nhằm xác định và trao quyền cho phụ nữ tham gia vai trò lãnh đạo và quá trình ra quyết định, các tổ chức phi chính phủ và các mạng lưới xã hội dân sự cần phải tăng cường kiến thức và sự tự tin cho phụ nữ thông qua các chương trình tập huấn, các chuyến tham quan học tập và các hoạt động nghiên cứu có sự tham gia (VD: Thai Baan). Các hoạt động nghiên cứu dựa vào cộng đồng, đồng sản xuất tài liệu và các phương pháp nghiên cứu hành động có sự tham gia của nữ giới đều có thể giúp xây

dựng năng lực chuyên môn kỹ thuật và lãnh đạo cho phụ nữ.

Tiếp cận

- Các kiến thức của phụ nữ và tri thức bản địa không phải lúc nào cũng được tích hợp hoàn toàn vào những gì được xem là nghiên cứu khoa học và kiến thức thực nghiệm. Các kiến thức này cũng có thể bị đánh giá thấp hoặc thậm chí được ủy thác thông qua luật và các chính sách đưa ra những cách hiểu và làm truyền thống bất hợp pháp. Do đó, cần có thêm nhiều đối thoại và nghiên cứu để hỗ trợ cung cấp kiến thức cho cả lĩnh vực chính sách và học thuật.
- Việc lắng nghe tiếng nói của nữ giới là rất quan trọng nhằm giúp hiểu hơn về các nhu cầu của họ và những cơ chế cần thiết để giúp họ đạt được những nhu cầu đó. Các dự án nên trực tiếp tham vấn ý kiến phụ nữ về những hỗ trợ mà họ cần, những kỹ năng mà họ muốn phát triển; họ cần chính quyền hỗ trợ những gì và họ muốn đạt được kỹ năng và hỗ trợ đó bằng cách nào.

Các chuẩn mực

- Các kiến thức về tài nguyên nước, quyền cá nhân và bình đẳng giới liên quan đến tài nguyên thiên nhiên cần được lồng ghép vào chương trình giáo dục cho trẻ em và liên tục đến khi trưởng thành nhằm giúp cộng đồng có hiểu biết tốt hơn về các nội dung này. Việc thúc đẩy hơn nữa bình đẳng giới trong hệ thống xã hội trọng nam khinh nữ là một nỗ lực mang tính lâu dài – cần có thời gian và nguồn lực để thực hiện một cách có hiệu quả. Đồng thời, các thế hệ trẻ cần được giáo dục và tham gia vào các hoạt động thúc đẩy bình đẳng giới trong quản lý sông ngòi và nguồn nước, bởi họ là thế hệ tiềm năng giúp chuyển hóa và thay đổi các chuẩn mực văn hóa xã hội trong tương lai.
- Việc đưa ra các sáng kiến về cơ chế và nền tảng mà trong đó phụ nữ giữ vai trò lãnh đạo và giúp cho tiếng nói của họ được lắng nghe mà không làm tăng gánh nặng hoặc căng thẳng là điều quan trọng. Phụ nữ phải

gánh vác nhiều trọng trách như duy trì ổn định và hạnh phúc cho gia đình; duy trì sự hài hòa trong cộng đồng; và tạo sinh kế cho hộ gia đình. Nhiệm vụ lãnh đạo như tham dự và tham gia vào các cuộc họp có thể tạo thêm nhiều gánh nặng cho nữ giới, đặc biệt là khi các nhiệm vụ này mâu thuẫn với các nhiệm vụ khác. Hơn nữa, sự căng thẳng tâm lý khi nói ra các vấn đề gây tranh cãi có thể làm tăng thêm gánh nặng cho các nhiệm vụ này.

Cấu trúc

- Cần tiếp tục các nỗ lực về cấu trúc nhằm thúc đẩy các chính sách, chương trình và thể chế về bình đẳng giới. Tuy nhiên, những phương pháp đơn lẻ này (VD: phân tích giới, lồng ghép giới) sẽ không thể đảm bảo sự tham gia công bằng vào quá trình ra quyết định. Để giúp những nỗ lực này trở nên thiết thực, điều quan trọng là các vấn đề nhạy cảm giới cần được đưa vào tất cả các giai đoạn thiết kế, xây dựng và triển khai chương trình hay dự án nhằm đảm bảo rằng các nguồn lực cần thiết được phân bổ cho các bên liên quan.
- Cần nỗ lực hơn nữa trong việc nâng cao nhận thức của cấp lãnh đạo, các chính trị gia ở các cấp về tầm quan trọng của giới và các quyền của nữ giới.

Mô thức cho Vai trò lãnh đạo của phụ nữ

Báo cáo này gợi ý “mô thức” trong đó nhấn mạnh các yếu tố chính đóng góp vào vai trò lãnh đạo giả định của phụ nữ:

- 1) **Bản sắc:** có sự liên kết cá nhân và tập thể mạnh mẽ với dòng sông và nguồn tài nguyên của nó;
- 2) **Sự cần thiết:** nhận thức về mối đe dọa và rủi ro lớn (VD: từ hệ thống thủy lợi qui mô lớn hoặc phát triển thủy điện);

Các tác giả: Karen Delfau và Pichamon Yeophantong

Hỗ trợ bởi: Oxfam, Quý John D. và Catherine T. MacArthur và Chính phủ Úc

Lưu ý: Các quan điểm đưa ra trong Báo cáo này không nhất thiết phản ánh các quan điểm của các nhà tài trợ - bao gồm Oxfam, Quý John D. và Catherine T. MacArthur và Chính phủ Úc.

- 3) **Kiến thức:** tạo và chia sẻ kiến thức mà phụ nữ có thể tiếp cận; và/hoặc kiến thức được dùng để hỗ trợ phụ nữ và cộng đồng của họ nhằm tăng cường tiếng nói của nữ giới;
- 4) **Hỗ trợ mạng lưới:** sự tồn tại của các mạng lưới chính thức và không chính thức để hỗ trợ phụ nữ trong vai trò lãnh đạo;
- 5) **Bản ngã:** khả năng điều hướng sự bất an và nghi ngờ bản thân, duy trì sức khỏe tâm lý tốt thông qua gia đình, cộng đồng và/hoặc hỗ trợ của các tổ chức.

Báo cáo này cũng cho thấy làm thế nào những thách thức chính trong việc quản trị, như vấn đề “đàn áp im lặng” - mà phụ nữ có nguy cơ bị nhà tuyển dụng lựa chọn khi họ đồng ý một vị trí nào đó trong cơ quan nhà nước hoặc doanh nghiệp - và sự khác biệt liên thế hệ có thể chưa tạo ra những cơ hội độc nhất giúp tăng cường tiếng nói của phụ nữ và thúc đẩy vai trò lãnh đạo của họ. Mặc dù việc đảm bảo tất cả năm “nguyên liệu” trong mô thức trên cần có đầy đủ, trước khi phụ nữ lãnh đạo và đấu tranh với các chuẩn mực gia trưởng để tiếng nói của họ được lắng nghe, là một thách thức, tuy nhiên, nó cũng cho chúng ta lí do để hi vọng.

Kết luận

Nhiều phụ nữ đang nỗ lực sáng tạo và đưa ra những sáng kiến để nâng cao tiếng nói, tầm ảnh hưởng và vai trò lãnh đạo của họ. Điều này chứng minh quyền lực mà phụ nữ có và họ nên tăng cường khai thác nhằm hỗ trợ quản trị dòng sông trong khu vực được tốt hơn.

Khi một phụ nữ nắm giữ vai trò lãnh đạo, sẽ có một mạng lưới phụ nữ đoàn kết phía sau cô ấy phục vụ vì mục đích chung. Điều này sẽ giúp hợp pháp hóa hành động và thúc đẩy vai trò và sự nghiệp của cô ấy. Không gì có thể ngăn cản cô ấy.